

Catedra de istoria medicinei și farmaciei (cond.: prof. dr. I. Spielmann,
doctor-docent) a I.M.F. Tirgu Mureș

Portrete medico-istorice

BERNARDINO RAMAZZINI

(1633—1714)

dr. I. Spielmann

Bernardino Ramazzini a trăit într-o epocă de mari transformări sociale. A doua jumătate a secolului al XVII-lea reprezintă în Europa occidentală perioada destrămării economiei feudale și a afirmării viguroase a manufacturilor capitaliste. Dezvoltarea științei se desfășoară și ea într-un ritm impetuos, fără precedent.

Medicina este în pas cu dezvoltarea generală. Circulația sanguină a fost descrisă de W. Harvey, pe baza unor observații anatomo-fiziologice cu ajutorul unor metode matematico-cantitative. Școala iatrofizică (Borelli, Santorio, Baglivi) va explica fenomenele fiziologice și patologice prin ajutorul unor legi mecanice și matematice.

În manufacturile din ce în ce mai numeroase, în minele intens exploatare, lucrează zeci de mii de oameni subalimentați, în condiții inumane de muncă, pentru salarii derizorii. Chezășia avântului economic general se realizează nu rareori prin reducerea duratei medii de viață a muncitorilor. Prea puțini contemporani au ochi destui de pătrunzători pentru a vedea, îndrăzneala de a semna, aceste fenomene. B. Ramazzini identifică bolile specifice muncitorilor și totodată — sub imboldul crezului său umanist — reproșează cu vehemență puternicilor zilei schilodirea vieții acestora și a meseriașilor.

Opera sa capitală „De morbis artificum diatriba” (Despre bolile meseriașilor) apărută în 1700 este dedicată în întregime acestei probleme. În introducerea lucrării el va declara fără echivoc: „Profesarea anumitor meserii cauzează grave prejudicii și boli acelor care le exercită. Din această cauză, meseriașii și muncitorii în cele din urmă mor”.

Aserțiunea de mai sus reprezintă în sine un adevăr dur, dar Ramazzini merge și mai departe. Pentru el, cunoașterea bolilor specifice meseriașilor nu este un scop în sine, ci drumul care duce la prevenirea afecțiunilor profesionale și la posibilitatea ameliorării stării bolnavilor de acum declarați. „Este datoria noastră — pretinde el — de a ajuta și de a trata gratuit pe cei care suferă de aceste boli, ajutorul fiind totodată necesar și echitabil”.

Cel care scrie aceste rânduri nu e un tânăr cu capul infierbîntat, care își așterne pe hîrtie în focul revoltei primele impresii. Autorul cărții, privind bolile meseriașilor, e un savant matur de 67 de ani, la sfîrșitul carierei sale științifice. Aii nu au ros, ci din contră, au potențat crezul său umanist, sentimentul responsabilității sociale. El contrapune lozincii utilitariste a timpului său „să ne îmbogățim” devisa umanistă: „Cîștigul material valorează prea puțin, dacă este condiționat de pierderea celui mai de seamă bun — sănătatea”.

Bernardino *Ramazzini* s-a născut la 4 octombrie 1663, în comuna Carpi de lângă Modena, regiunea industrială cea mai dezvoltată din Italia timpului său. La vârsta de 26 de ani, e promovat doctor în medicină la Universitatea din Parma. După specializarea sa în spitalele din Roma, lucrează ca medic practician la Camino și Marta. Malaria îi atacă sănătatea, și-l obligă să se reîntoarcă în orașul său natal. Aici, alături de practica medicală, *Ramazzini* va găsi timp și pentru cercetarea științifică, fiind preocupat mai ales de studiul epidemiilor și a epizotțiilor. Între anii 1671—1700 îl găsim la Modena, iar din anul 1682 este și profesor al medicinei teoretice la Facultate de medicină din acest oraș. Prestigioasa Academie Caesareo-Leopoldina, din Germania, îl alege între membrii săi. Multilaterală sa activitate științifică se centrează din ce în ce mai mult în jurul studiului afecțiunilor profesionale ale meseriașilor și ale muncitorilor.

Ramazzini vizitează meseriașii în cocioabele lor, statura sa zveltă, capul său ornat de o perucă, apare mereu în atelierelor murdare din afara zidurilor orașului Modena, nu pregetă nici să coboare în mine, descoperind noi și noi cercuri ale Înfernului dantesc. În fața ochilor săi se perindă mineri ascitici, cașectizați pină la oase, a căror alimentație se reduce la ceapă și la vin mucegăit, culegători de zdrențe ofticoși, scormonind în bălegare, piuarăi bătătorind lina în albiu cu urină stătută, măteloți veșnic oboșiți de insomnie, cu corpul acoperit de pecingine scorbucică, țărani îmbătrâniți înainte de vreme sub povara nevoilor și a sărăciei, lucrind pe pământul altora etc.

Dar pentru *Ramazzini*, această realitate tristă este plină de învățăminte: „Atelierelor meseriașilor — scrie el — sînt adevărate școli, unde putem învăța cauzele frecvente ale unor boli“, iar concluziile care se desprind pentru medic, pot fi în același timp pentru muncitori „de mare folos pentru a-i învăța, cum să se ocupe de propria lor meserie, în condiții minime de risc, de nocivitate, pentru sănătate“.

Savantul italian atrage atenția medicilor timpului său, că pentru a stabili diagnosticul unei maladii care afectează „poporul de rînd“ nu este de ajuns examenul de rutină al pulsului. Medicul pe lângă investigația multilaterală a bolnavului trebuie să cunoască în mod aprofundat condițiile de viață și de muncă ale celor afectați: „Să nu dăm niciodată sfaturi pripite bolnavilor, să nu uităm că e vorba despre vieți umane — ne sfătuieste *Ramazzini*. Medicul, asemănător unui judecător drept, să se așeze — dacă nu într-un scaun cu speteaza aurită — pe o lavită sau un buștean de lemn și să-și întrebe bolnavul minuțios și cordial, conform regulilor științei și în spiritul umanismului.“

De această obligație, medicul nu poate fi scutit nici pe motiv de oboseală și nici făcînd apel la vreo prejudecată, indiferent de ce natură. Acelora, care refuză mofturos să se preocupe de „lucruri murdare“, *Ramazzini* le va răspunde cu crezul naturalistului: „Nu există obiect de examinare de care naturalistul și mai ales medicul să poată fi dispensat“. Oricît de „murdară“ să fie munca muncitorilor și a meseriașilor ea este necesară societății, iar medicul este obligat să prevină asemenea afecțiuni, care pot periclita sănătatea acelora care le exercită.

În lecțiile sale universitare, savantul italian va acorda an de an o pondere mai mare bolilor meseriașilor. În discuțiile sale cu prietenii, în scrierile sale, cu trecerea anilor crezul său demofil se reliefează tot mai puternic: el cere cu insistență clasei conducătoare să se îngrijească de sănătatea muncitorilor. În fine, în 1700, consideră că timpul oportun a sosit: își tipărește la Modena marea operă despre bolile meseriașilor.

Anul apariției lucrării marochează în viața sa totodată și un alt eveniment important. Universitatea din Padua — cea mai prestigioasă facultate din Italia timpului său — îl invită să ocupe Catedra de medicină practică. Sfirșitul îl va găsi aici, în plină activitate (1714). În momentul cînd se pregătea de plecare, pentru a-și ține prelegerea universitară, apoplexia arteriosclerotică i-a curmat șirul zilelor.

Istoria medicinei îl consemnează pe *Ramazzini* — după justa caracterizare a lui *Koelsch* — în primul rând ca părintele patologiei profesionale.

Autorul italian se înșală însă, afirmând în introducerea operei sale, că nimeni înainte sa nu s-a ocupat de bolile profesionale. Antemergător operei lui *Ramazzini* patologia profesională cunoaște o vastă literatură (*Paracelsus*, *G. Agricola*, *S. Stockhausen*, *L. Ursinus* etc.), dar autorii acestor lucrări fie că au creat opere științifice, fie lucrări de popularizare, au abordat doar 2—3 noxe profesionale. *Ramazzini* a fost primul care a întreprins cu succes temerara încercare de a da o descriere completă a tuturor afecțiunilor profesionale, cunoscute la vremea sa. În prima ediție el prezintă 40 de afecțiuni profesionale, iar în ediția prelucrată din 1713 încă 12 noxe în plus.

Neîndoielnic, timpul și-a lăsat amprenta și pe opera lui *Ramazzini*. În două secole și jumătate de la apariția cărții sale, procesul de muncă cunoaște o schimbare radicală în funcție de dezvoltarea societății și a științei. Majoritatea ramurilor de manufactură — descrise de el — azi numai există. Producția manuală a fost înlocuită cu cea mecanizată și automatizată. Concepțiile autorului italian asupra patogenezei bolilor, tributare mecanicismului ne par astăzi naive.

Dincolo însă de aceste deficiențe, generate de nivelul științei timpului său, opera lui *Ramazzini* rămâne și azi de o valoare incontestabilă. Obiectele de muncă descrise de el, pot periclita și azi viața muncitorilor, dezvoltarea industrială a amplificat doar numărul lor. Constatările sale privind importanța „poziției și mișcărilor corpului uman în timpul muncii” cu alte cuvinte, pozițiile forțate ale procesului de muncă, generatoare de noxă, sînt și azi actuale.

În opera sa, *Ramazzini* descrie precis simptomele intoxicației saturnine, hidrargirice și cu arsen, frecvente la mineri, aurari, olari, oglindari, pictori, farmaciști, chimiști; afecțiunile pneumoconiotice care ating pietrarii, ciopliorii de piatră, morarii, brutarii, minerii. Cunoaște afecțiunile profesionale ale muncitorilor care lucrează la o temperatură ridicată (suflătorii de sticlă, fierarii, brutarii). Semnalează simptomele intoxicației cu monoxid și bioxid de carbon, sau cu hidrogen sulfurat la meseriașii care manipulează aceste substanțe. Atrage atențiunea asupra faptului că aburii fierbinți de seu afectează sănătatea tăbăcarilor, a turnătorilor de luminări, a celor care storc uleiuri, descrie venectaziile profesionale ale meseriașilor, care lucrează în picioare (tipografi, fierari, timplari, dulgheri). Noxele specifice celor ce duc o viață sedentară (croitori, cizmari, ceasornicari, savanți, funcționari) printre care miopia, scolioza, crampele mușchilor mîinii; herniile celor cu muncă fizică grea (fierari, morari, mineri în mine de cositor), dermatitele profesionale ale moașelor și spălătoreselor.

Atențiunea lui *Ramazzini* e captată în primul rând de bolile profesionale ale muncitorilor și meseriașilor. El sfătuiește însă toată populația să evite efectul nociv al „exhalățiilor” atelierelor. Cere insistent autorităților să se generalizeze practica, privind amplasarea industriilor nocive sănătății în afara zidurilor orașelor.

Concepția preventivă a savantului italian merită o atențiune deosebită. Medicina timpului său încă nu recunoaște foloasele și avantajele prevenției. *Ramazzini* le consideră primordiale și de importanță generală. Recomandă muncitorilor și meseriașilor gimnastica și plimbarea în aer liber, scăderea duratei timpului de muncă în toate profesiunile. Muncitorii care lucrează în condițiile unor poziții forțate, sedentarii trebuie în mod obligator „să sacrifice zilnic cîteva ore pentru sănătatea lor, asigurind astfel odihna mîinilor și a ochilor”. Hainele de lucru trebuie dezbrăcate imediat după terminarea muncii. Îmbăierea și spălarea zilnică e strict necesară pentru toți muncitorii. Autorul reproșează autorităților orașanești faptul că, neglijează înființarea unor băi publice și privează astfel muncitorii de posibilitatea unei igiene corporale sistematice. Atrage atenția asupra faptului că între muncitorii și meseriași „puțini trăiesc în condiții bune, puțini se alimentează în mod îndestulător.”

Recomandă pentru îndepărtarea prafului și a gazelor nocive din mine și ateliere ventilația sistematică. În ramurile industriale cu o periclitare ridicată cere purtarea unor măști, mănuși, pantofi de protecție.

Ramazzini nu și-a considerat opera terminată. Își puna speranțele în faptul că exemplul său va stimula și alți medici contemporani, iar prin activitatea acestora noul capitol atât de important al medicinei, ctitorit de el, va putea fi îmbogățit.

Nu s-a înșelat! Întreaga igienă profesională a „emanat” din paginile cărții lui *Ramazzini*, întocmai cum după aprecierea lui *Dostojevski*, noua literatură rusă „a ieșit” din mîneca „Mantalei” lui *Gogol*.

Și în țara noastră *I. Baraș*, *M. Zotta*, *I. Felix*, *I. Mátyus* și alții au pornit la constituirea operelor lor de igienă profesională, avînd ca principal ghid cartea lui *Ramazzini*.

Dacă este adevărat dictonul că și „cărțile își au destinul lor”, atunci urmărirea peripețiilor istorice ale operei lui *Ramazzini* se confundă cu însăși istoria patologiei profesionale.

Sosit la redacție: 7 iunie 1972

Bibliografia la autor.
